

Athene

Nieuwsbrief STONE Aflevering 6 - september 2002

Steenuilen Overleg Nederland

COLOFON

Athene is een uitgave van het Steenuilen Overleg Nederland (STONE)

De Nieuwsbrief wil een bijdrage leveren aan de vergroting van de kennis omtrent de Steenuil door een podium te vormen waar onderzoek gepresenteerd kan worden.

De Nieuwsbrief wordt gevuld met originele bijdragen van steenuilonderzoekers uit geheel Nederland.

De Nieuwsbrief verschijnt minstens 1 maal per jaar.

De vermenigvuldiging en verspreiding worden verzorgd met medewerking van Vogelbescherming Nederland.

Samenstelling:
N. Groen/R. van Harxen

Contactadres STONE
H. Bloem
Driegraas 21
9302 GD Roden
telefoon: 050 - 50 16 044
E-mail: heinbloem@freeler.nl

Bestuur STONE
Hein Bloem (voorzitter)
Pascal Stroeken (secretaris)
Niko Groen (penningmeester)
Kees Boer
Ronald van Harxen

Bijdragen kunnen worden gestuurd naar:
STONE
R. van Harxen
Scholtenenk 47
7101 SJ Winterswijk
telefoon: 0543 - 53 26 53
telefoon: 06 - 10 12 76 11
E-mail: r.vharxen@chello.nl

INHOUD

Van de redactie <i>redactie</i>	1
STONE op Internet <i>redactie</i>	1
Penningmeester gezocht <i>redactie</i>	1
Elektronische nieuwsgroep <i>Kees Boer</i>	2
Handleiding voor onderzoek en bescherming <i>Pascal Stroeken</i>	3
Landelijke uilendag 2002 <i>Ronald van Harxen</i>	4
Steenuilen in Epe en Heerde <i>Adrie Hottinga</i>	5
Plan van Aanpak Friesland <i>bespreking Ronald van Harxen</i>	9
Themanummer Oriolus <i>bespreking Niko Groen</i>	10
Naar een betere monitoring van Steenuilen in Nederland en Vlaanderen <i>Ronald van Harxen</i>	12
Beschermingsplan Steenuil van de steenuilenwerkgroep West Brabant <i>Bespreking Niko Groen</i>	13
Onderzoek naar het voorkomen van de Steenuil in West-Zeeuws-Vlaanderen 2000-2001 <i>Bespreking Ronald van Harxen</i>	13
Hoogstamboomgaarden en Steenuilen <i>Peter en Wies Beersma</i>	14
Nestcontrole en verstoring <i>Emiel Blanke</i>	16

Van de redactie

Voor u ligt alweer de 6^e nieuwsbrief van STONE met andermaal een aantal interessante bijdragen. In deze nieuwsbrief is ook een discussiestuk opgenomen.

In tegenstelling tot de vorige nieuwsbrieven wordt nu over een bijdrage gecorrespondeerd met de auteur. Waar dit redactioneel wenselijk en zinvol is worden door de redactie aanpassingen voorgesteld. De uiteindelijk te publiceren tekst dient natuurlijk de instemming van de auteur te hebben. We hopen op deze manier een bijdrage te kunnen leveren aan de kwaliteitsverhoging van de nieuwsbrief.

Op het moment dat deze nieuwsbrief bij u in de bus valt zijn we al weer bezig met de voorbereidingen voor de volgende. Het is de bedoeling dat deze in het voorjaar - voor de start van het nieuwe broedseizoen - uitkomt. Uiteraard zijn uw bijdragen daarvoor meer dan welkom. Het zou aardig zijn als we in de komende Athene een aantal artikelen zouden kunnen plaatsen over het verloop van het afgelopen broedseizoen. Nu de herfstmaanden in aantocht zijn en daarna de winter weer voor de deur staat moeten er toch momenten te vinden zijn om uw gegevens te bewerken tot een artikel. Als u daar vragen over heeft, of twijfelt of uw verhaal iets is voor Athene, schroomt u dan niet contact op te nemen met de redactie. U bespaart ons veel werk als u uw bijdrage via de e-mail of een diskette aanlevert. De tekst bij voorkeur zo 'plat' mogelijk, dat wil zeggen zonder onderstrepingen, vetgedrukte woorden en dergelijke.

Wij zien uw bijdrage met belangstelling tegemoet en staan u gaarne terzijde.

Niko Groen	birdbv@wxs.nl
Ronald van Harxen	r.vharxen@chello.nl

STONE op INTERNET

We zijn druk bezig de internet-site van STONE vorm te geven. De lay-out en de technische aspecten wordt verzorgd door Hans Nieuwenhuis. Behalve informatie over STONE en de activiteiten zal het ook mogelijk zijn de nieuwsbrieven in pdf-formaat te downloaden. En uiteraard zal er relevante informatie over de Steenuil te vinden zijn.

Zodra we in lucht zijn ontvangt u bericht.

Penningmeester gezocht: grijp uw kans!

De penningmeester van de Stichting STONE Niko Groen heeft te kennen gegeven zijn werkzaamheden in het bestuur van de Stichting te beëindigen. Hij heeft zich echter bereid verklaart om zijn werk als penningmeester voort te zetten totdat er een nieuwe kandidaat is gevonden. Hierbij roept het bestuur dan ook kandidaten op voor de functie van penningmeester van de Stichting STONE. De voorkeur van het bestuur gaat uit naar een penningmeester die ook deel uitmaakt van het bestuur. Mochten er echter kandidaten zijn die alleen de penningen willen beheren en geen bestuursverantwoordelijkheid willen dragen dan zijn ook zij van harte uitgenodigd te reageren. Mocht u belangstelling hebben voor de functie dan kunt u contact opnemen met de secretaris van de Stichting STONE Pascal Stroeken (072-5339511 of westro@worldonline.nl

De elektronische Nieuwsgroep van STONE

**Meer weten over de steenuil?
iets bijzonders opgevallen?
Laat het weten via de nieuwsgroep
van STONE.**

In het najaar van 2001 heeft STONE een nieuwsgroep in het leven geroepen. Via deze nieuwsgroep kunnen steenuilenliefhebbers en steenuilenonderzoekers elkaar bijvoorbeeld laten weten, wat ze hebben gedaan, wat ze hebben waargenomen, hoe het met een regionale populatie gaat, welke vragen er leven. Andere zorgen weer voor een antwoord. De stichting STONE zal de nieuwsgroep gebruiken voor bijvoorbeeld aankondigingen van landelijke dagen of andere activiteiten. Het is een handig en snel middel om met elkaar te communiceren.

De nieuwsgroep werkt, maar het kan nóg beter. Een nieuwsgroep bestaat alleen bij voldoende deelname. Het aantal deelnemers is thans nog beperkt. Graag zien we het aantal verder uitbreiden. Wordt u ook deelnemer aan de nieuwsgroep?

Meld u aan bij de nieuwsgroep van STONE door een lege e-mail te sturen aan StSTONE@-subscribe@yahoogroups.com.

U kunt u ook aanmelden via internet door te gaan naar de internetpagina <http://groups.yahoo.com/invite/StSTONE>.

Wilt u via de nieuwsgroep iets met de anderen delen of heeft u prangende vragen, mail uw bericht naar StSTONE@yahoogroups.com.

Wilt u alleen de beheerder van de nieuwsgroep - dit is één van de bestuursleden van de stichting STONE - een bericht sturen, stuur dan uw bericht aan StSTONE@-owner@yahoogroups.com.

Bezoek ook onze nieuwsgroepsite eens: ga naar <http://groups.yahoo.com/group/StSTONE>. Hier vindt u onder andere de e-mailadressen van de aangesloten leden, kunt u alle verzonden e-mails nog eens opzoeken en vindt u foto's van steenuilen.

Wilt u niet langer deelnemen aan de nieuwsgroep, stuur dan een lege e-mail naar aan StSTONE@-unsubscribe@yahoogroups.com.

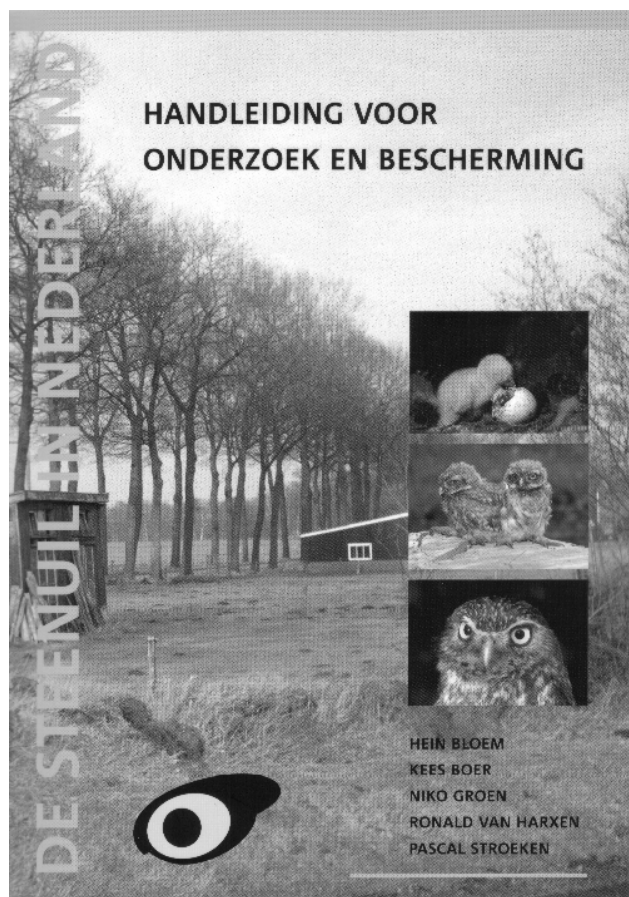
U ziet, uw deelname aan de nieuwsgroep is geheel vrijblijvend en u kunt op ieder moment weer uitschrijven.

Mocht aanmelden toch zo niet lukken, stuur mij dan een e-mail met de mededeling, dat u lid wilt worden van de nieuwsgroep van STONE. Ik plaats u dan op de deelnemerslijst.

Probeer het. Veel plezier!

Kees Boer, beheerder Nieuwsgroep STONE
cw.boer@chello.nl

Handleiding verschenen!

Verkrijgbaarheid STONE-handleiding

STONE-leden ontvangen het boekje door overmaking van € 10,- op giro 3330852 t.n.v. STONE, Emmeloord, onder vermelding van 'STONE Onderzoekshandleiding'.

Het boekje wordt dan zo spoedig mogelijk gestuurd naar het adres dat op de bank- of giro-overmaking is vermeld.

Ook kan men contact opnemen met Hein Bloem, telefoon (050) 501 6044 of per e-mail: heinbloem@freeler.nl

STONE presenteert met trots: "De Steenuil in Nederland – handleiding voor onderzoek en bescherming"

Op 10 maart 2001, tijdens de Landelijke Dag van STONE in Amersfoort, is het boekje 'De Steenuil in Nederland - Handleiding voor onderzoek en bescherming' verschenen. Dit boekje is een uitgave van Stichting STONE.

Het boekje is in de eerste plaats geschreven voor de deelnemers van STONE, mensen dus die geïnteresseerd zijn in onderzoek en bescherming van de Steenuil. Vanwege het informatieve karakter is het ook geschikt voor een eerste kennismaking voor diegenen die meer te weten willen komen over de Steenuil. Een dergelijke uitgave heeft sinds de oprichting van STONE in 1997 hoog op het verlanglijstje gestaan en vloeit tevens voort uit het Plan van Aanpak Steenuil uit 1998. Het boekje is geschreven door de bestuursleden van STONE. De eindredactie en vormgeving zijn verzorgd door René Krekels van Bureau Natuurbalans uit Nijmegen.

De uitgave is tot stand gekomen met subsidie van diverse instellingen en fondsen, waaronder het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Door deze subsidies en de belangenloze inzet van de auteurs is het gelukt om de aanschafprijs voor STONE-deelnemers tot een minimum te beperken.

Iets over de inhoud

De uitgave omvat drie onderdelen: algemene ecologische informatie over de Steenuil, onderzoek aan de Steenuilen en beschermingsmaatregelen. In het eerste deel, algemene ecologische informatie, wordt beknopt ingegaan op de uiterlijke kenmerken, de status in Nederland en Europa, leefgebied, leefwijze, voedsel, broedbiologie en de bedreigingen van de soort. In het tweede deel (onderzoek) komen aan de orde: het inventariseren van Steenuilen, onderzoek nestplaatsen, broedbiologisch onderzoek, biometrie, ring- en populatie-onderzoek en voedselonderzoek.

Het derde deel, beschermingsmaatregelen, besteed aandacht aan aspecten als het aanbieden van nestgelegenheid en verbetering van de voedselsituatie. Er wordt apart stilgestaan bij het onderdeel 'nestkasten' en het planten en knotten van bomen.

Het boekje telt 68 pagina's, heeft een handzaam formaat (17 x 24 cm) en is van duurzaam materiaal gemaakt waardoor het ook geschikt is voor gebruik in het veld. De uitgave kent een fraaie vormgeving, is volledig in kleur uitgevoerd en bevat onder meer 46 kleurenfoto's, 8 pentekeningen, diverse kaartjes, grafieken en tabellen. Verder zijn in de bijlagen onder meer tabellen voor de leeftijdsbepaling van jongen, een formulier voor het verzamelen van broedbiologische informatie en een determinatietabel voor muizen opgenomen. Al met al is de uitgave een 'must' voor iedereen die de Steenuil een warm hart toedraagt.

Pascal Stroeken, secretaris STONE

Eerste landelijke uilendag

Programma

Zoals in de vorige nieuwsbrief al aangekondigd is het de bedoeling in het najaar een landelijke uilendag te organiseren in samenwerking met de Kerkuilen Werkgroep Nederland. De voorbereidingen hebben geresulteerd in een concreet programma waarvoor u inmiddels een persoonlijke uitnodiging in uw brievenbus ontvangen zult hebben. Uiteraard bevelen we deze dag van harte bij u aan. Onderstaand treft u het (enigszins gewijzigde) programma. Inmiddels hebben zich enkele honderden belangstellenden opgegeven. Mocht u zich nog niet opgegeven hebben dan raden wij u aan dat alsnog snel te doen via de bij de uitnodiging meegestuurde antwoordkaart. Heeft u deze onverhoopt niet ontvangen dan kunt u zich in verbinding stellen met het contactadres van STONE.

- 09.00 Zaal open
- 10.00 Opening
- 10.05 Aantalsontwikkeling van de Nederlandse uilen, SOVON
- 10.20 Interspecifieke concurrentie tussen roofvogels en uilen (Ransuil en Bosuil), Fred Koning
- 11.00 Pauze (mogelijkheid om de verschillende stands in de Hanzehof te bezoeken)
- 11.30 25 Jaar bescherming en onderzoek van de kerkuil in Nederland, Johan de Jong
- 12.15 Bescherming en aantalsontwikkeling van de kerkuil in Vlaanderen, Ludo Smets
Kerkuilenwerkgroep Vlaanderen
- 12.30 Middagpauze (mogelijkheid om de verschillende stands in de Hanzehof te bezoeken en de lunch te nuttigen)
- 13.30 Uilenogen en -oren driedimensionaal bekeken, Dr. J.G.F. Worst / Hein Bloem
- 14.30 Prooiaanvoer bij steenuilen, Niko Groen / Ronald van Harxen
- 15.00 Pauze (laatste mogelijkheid om de verschillende stands in de Hanzehof te bezoeken)
- 15.30 Eieren, *the good, the bad and the ugly*, Arnold van den Burg (N.I.O.O.)
- 16.00 De Oehoe in de Achterhoek, Gejo Wassink
- 16.30 Slot

Een inventarisatie van Steenuilen in Epe en Heerde.

Adrie Hottinga

Inleiding

Gedurende de periode dat de vogelwerkgroep van de afdeling Epe en Heerde broedvogels heeft geïnventariseerd voor het atlasproject van SOVON is bijzondere aandacht besteed aan de aanwezigheid van Steenuilen. Uit de inventarisaties blijkt dat de Noordoost-Veluwe nog een belangrijk bolwerk is voor de Steenuil, maar in een aantal gebieden wordt een achteruitgang geconstateerd. Kunnen we onze kleinste uilensoort als luidruchtige stoffering van ons rivierenlandschap wel behouden? Dit is een belangrijke vraag die de vogelwerkgroep bezighoudt.

Dit artikel geeft informatie over de status van de Steenuil, het aantal in Epe en Heerde en er wordt ingegaan op mogelijk herstel van broedbiotopen.

Landschapstypen in Epe en Heerde

Het is van belang om enig inzicht te geven in de landschapstypen in de gemeenten Epe en Heerde om een beeld te kunnen vormen over de broedbiotopen van de Steenuil. In het westen zijn beide gemeenten rijk bedeed met bossen en uitgestrekte droge heiden. Vanaf de flanken vinden we op tal van plaatsen sprengen en beken die uitmonden in het Apeldoorns kanaal. Tussen het Apeldoorns kanaal en de dorpen zijn tal van enken

aanwezig en in Heerde enkele landgoederen langs het kanaal. In het oostelijke deel zijn komkleigebieden en stroomruggen met enken en langs de IJssel kleinschalige uiterwaarden. Van west naar oost hebben we zeer gevarieerde landschappen met veel gradiënten

Waar leven Steenuilen

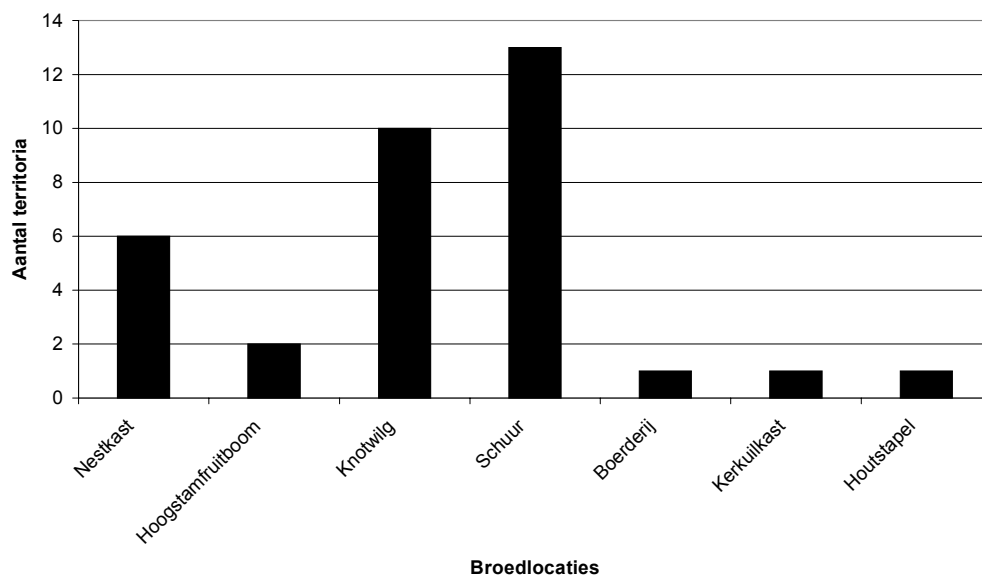
De Steenuil is een echte liefhebber van het rivierengebied, waarbij de stroomruggen de voorkeur genieten. De stroomruggen worden gekenmerkt door een aaneenschakeling van verspreid staande bebouwingen, boerderijen, knotbomen, kleine hoogstamboomgaardjes en solitaire hoogstamfruitbomen. Overal waar geschikte broedplekken zijn, broedt de Steenuil; in gaten van hoogstammen, holten in knotbomen en oude holle bomen, onder daken van schuren en onder dakpannen, zolders die toegankelijk zijn en in houtstapels. Tevens worden broedenden Steenuilen soms in konijnenholen aangetroffen en worden melkbussen ook als broedplaats geaccepteerd.

Er zijn ook broedparen gevonden onder golfplatendaken van moderne veestallen. Door leden van de vogelwerkgroep zijn de laatste jaren vele tientallen nestkasten opgehangen waar Steenuilen inmiddels dankbaar gebruik van maken.

Status

Volgens de Rode lijst is de huidige status van de Steenuil "kwetsbaar". Rode lijsten geven een overzicht van soorten die verdwenen zijn en soorten die sterk zijn achteruitgegaan of zeldzaam zijn en daardoor bedreigd worden of kwetsbaar zijn.

Grafiek 1 Nestplaatskeuze van steenuilen in Epe en Heerde

Tijdens het samenstellen van Rode lijsten ontstaat ook een overzicht van de soorten die voorlopig geen gevaar lopen en wordt tevens duidelijk in hoeverre onze kennis van bepaalde soorten ontoereikend is.

Met deze informatie over de status willen wij benadrukken dat het inventariseren en het uitwerken van gegevens van evident belang is voor de bescherming van soorten en biotopen waar de soort zijn broedgelegenheid heeft. Alleen met een gericht monitoringprogramma kunnen we informatie gebruiken voor de bescherming van gebieden en soorten.

Achteruitgang in Nederland

Sinds de jaren zeventig is het aantal broedparen van de Steenuil in Nederland aanzienlijk achteruitgegaan. In de Atlas van de Nederlandse broedvogels uit 1979 wordt de landelijke populatie van broedparen op 6000 – 8000 paren geschat. Volgens de in 1987 verschenen Atlas van de Nederlandse Vogels bedraagt het aantal broedparen op dat moment 8.000 tot 12.000 paar. Deze toename wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een andere inventarisatiemethodiek. Na het verschijnen van de broedvogelatlas in 2002 zullen we meer te weten komen over het lot van de Steenuil en of de 8.000 paar nog gehaald wordt.

Steenulen in Europa

Niet alleen in Nederland gaat de Steenuil achteruit; uit de Europese Broedvogelatlas – The EBCC Atlas of European Breeding Birds – blijkt dat in bijna driekwart van de onderzochte Europese landen de Steenuil met meer dan 25 % of zelfs meer dan 50 % achteruit gaat. In Frankrijk viel de populatie vanaf 1976 van 100.000 paren in 1997 terug naar 5000-50.000. In Duitsland is de populatie sterk teruggelopen en wordt momenteel geschat op 6.000 paar. In Zwitserland en Oostenrijk komen nog slechts enkele tientallen paren voor. De totale Europese populatie wordt geschat op 250.000 paar. De Zuid-Europese landen herbergen de meeste Steenulen (Spanje, Portugal, Italië en Frankrijk). Ook Roemenië telt nog veel Steenulen.

Bedreigingen van het broedbiotoop

De Steenuil is een standvogel pur sang die gebonden is aan kleinschaligheid. Door de gebondenheid aan vaste leefgebieden is de Steenuil uiterst kwetsbaar in landschappen die bestaan bij de gratie van de mens. Door de verstedelijking van het platteland en de opschaling van het landschap, verdwijnen nog steeds broedbiotopen.

Naast het sterk geïntensiveerde agrarisch beheer van graslanden en de omschakeling van grasland naar bouwland voor de maïssteelt, is het opruimen van knotbomen, rommelhoekjes en oude schuurtjes erg ongunstig, vanwege de vermindering van geschikte nestplaatsen. Door de intensivering van landgebruik neemt de prooidichtheid af en heeft een paar Steenulen een steeds grotere zoekruimte nodig voor het bemachtigen van prooien.

Inventarisatiemethode

Vanaf begin februari tot in juli, maar vooral van begin maart tot half mei kunnen Steenulen geïnventariseerd worden. Vooral in de avond- en ochtendschemering roepen de vogels spontaan, hoewel ook s' nachts en overdag geroepen wordt. De beste periode om nesten te zoeken is vanaf de tweede helft van mei. De jongen zijn dan uit het ei en de kans op verstoring is gering.

Het stelselmatig afzoeken van geschikte nestlocaties, zoals bijvoorbeeld knotbomen levert ook vaak positieve resultaten op. Naast de inventarisatie is het altijd handig om bij agrariërs en particulieren met op het oog geschikte nestplaatsen navraag te doen, of er Steenulen op hun erf of landerijen aanwezig zijn. Uit ervaring weten we dat navraag veel tijd bespaard, aangezien de meeste plattelandbewoners wel weten of er een uil op hun erf broedt.

Inventarisatieresultaten/dichtheden

In 1979 verscheen de "Atlas van de Nederlandse Broedvogels" waar per vogelsoort een overzicht wordt gegeven van onder andere de dichtheden per atlasblok. De beschrijving van de Steenuil geeft interessante informatie over de dichtheid per kilometerhok (een kilometerhok is 100 ha.).

Tijdens de inventarisatie voor de samenstelling van de atlas bleek dat bijna de helft van de Nederlandse Steenulen in de omgeving van de grote rivieren broedt.

In de avifauna "Vogels van de Grote Rivieren" die ook in 1979 verscheen, worden de volgende dichtheden gepresenteerd voor het rivierengebied.

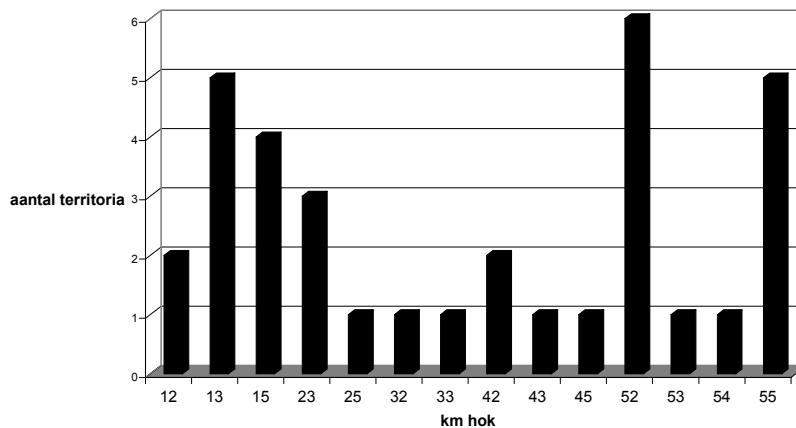
terreintype	dichtheid / 100 ha
uiterwaarden	1,3 per 100 ha
stroomruggen	6,5 per 100 ha
komkleigebieden	1,9 per 100 ha
rivierleengebieden	3,8 per 100 ha

Het totaal aantal territoria dat wij tot eind 2000 noteerden in het werkgebied van de vogelwerkgroep, bedraagt circa 135 territoria.

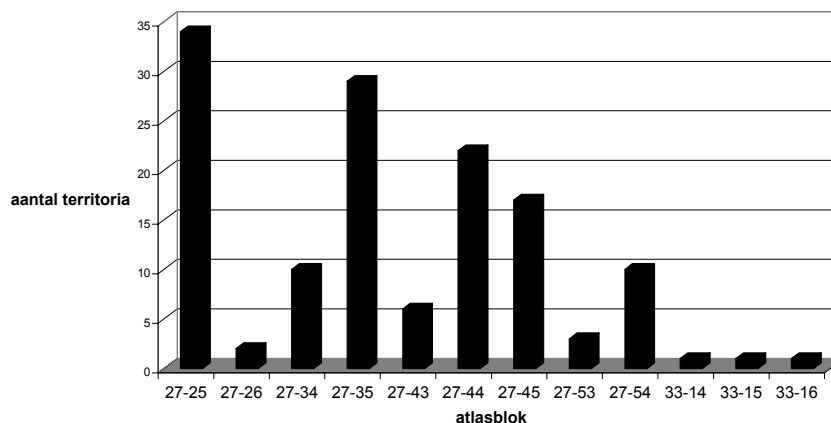
Uit de inventarisatiegegevens van de periode 1998-2000 blijkt dat het hoogste aantal territoria is vastgesteld in de atlasblokken 27-25 en 27-35, respectievelijk met 34 en 29 territoria, dit is respectievelijk 1,36 en 1,16 territoria per 100 ha.

plaatsbepaling: Hoorn ligt in km hok 52, Vorchten ligt in km hok 55 en buurtschap De Wangen ten oosten van Wapenveld ligt in km hok 13. Deze km hokken hebben een kleinschalig landschap met veel verspreide bebouwingen.

Grafiek 2 Aantal territoria per km hok in atlasblok 27-25

Grafiek 3 Totaal aantal per atlasblok geregistreerde territoria in het werkgebied van de KNNV (inventarisatieperiode 1999/2000).

Dit zijn atlasblokken die uit stroomruggen met kleine buurtschappen bestaan en waar nog kleine boomgaarden aanwezig zijn, bij particulieren en agrariërs zijn tal van schuurtjes waar Steenuilen graag broeden. We zijn helaas niet in staat om deze gegevens te vergelijken met de gegevens uit 1979, aangezien ten behoeve van de eerste atlas schattingen zijn verricht, terwijl gedurende de inventarisatieperiode 1998-2000 territoria gekarteerd zijn en deze daarom berusten op daadwerkelijke dichtheden.

Uit de gegevens van de grafiek blijkt dat de hoogste dichtheid van 6 territoria in 100 ha in km hok 52 is vastgesteld. Ook km hok 13 en km hok 55 scoren goed met ieder respectievelijk 5 territoria per 100 ha. Voor de

Toekomstperspectieven

Nu we weten dat het niet goed gaat met de Steenuil in ons gebied en deze uil inmiddels de status van “ kwetsbaar ” heeft bereikt, moet de vraag – of er nog toekomstperspectieven voor de Steenuil zijn – beantwoord worden. Perspectieven voor de toekomst kunnen niet in één kader beantwoord worden. Immers we hebben te maken met het beleid voor het platteland en tevens met de uitvoering van het beleid en het daadwerkelijke onderhoud van landschapselementen.

Het beleid voor het platteland wordt in Brussel gemaakt. Via subsidies aan agrariërs wordt in feite bepaald hoe het landschap zijn vorm krijgt. Het landschap is een resultante van de

functies in het buitengebied. Het verstrekken van rooipremies voor het opruimen van hoogstamboomgaarden in de zestiger jaren heeft grote gevolgen gehad voor het landschap in het IJsseldal en voor vogelsoorten die gebonden waren aan dit type leefgebied. Ook de Steenuil profiteerde van dit type leefgebied.

Vervolgens kregen we een melkquotering, de nitraatrichtlijn en een graanpremie, waaronder ook maisteelt valt. Zo werden grote delen van het platteland heringericht via functiegerichte subsidiestromen, zonder dat er enige aandacht voor de instandhouding van het streekeigen landschap was.

Inmiddels heeft de EU ingezien dat het streekeigen karakter van Europa in de knel dreigt te raken en is besloten om gelden beschikbaar te stellen voor de instandhouding van het streekeigen karakter van agrarische gebieden. In navolging van het Europese beleid heeft het ministerie van LNV besloten dat er zogenaamde Plattelands Ontwikkelings Plannen moeten komen. Naast de start van de POP's wordt nu de laatste hand gelegd aan gebiedsplannen, een verplichting die voortvloeit uit het Programmabeheer. In deze gebiedsplannen zijn subsidiemogelijkheden opgenomen voor het onderhoud van het landschap en het wegwerken van achterstallig onderhoud. Ook agrariërs hebben in tal van gebieden de handen ineengeslagen en natuurverenigingen opgericht die ook een natuur- en landschapsdoelstelling kennen. De Stichting Landschapsbeheer Gelderland mag zich verheugen in een toenemende belangstelling voor cursussen en verzoeken om advies van kleinschalig erfherstel.

De KNNV afdeling Epe en Heerde heeft een werkgroep landschap en natuur die onder andere via cursussen voor het onderhoud van hoogstamfruitbomen en een jaarlijks knotactie in samenwerking met de Rotary zijn steentje aan landschapsherstel bijdraagt. Hoewel er nu al veel gebeurt, zijn we er nog niet, aangezien structureel herstel van het kleinschalige landschap noodzakelijk is voor het behoud van de Steenuil. Plannen genoeg, maar laat de uitvoering niet te lang op zich wachten? Anders is het voor de Steenuil te laat.

Biotoopverbetering - actie KNNV

Naast de inventarisaties en mogelijk digitale verwerking van gegevens is het noodzakelijk dat de leden van de KNNV zich in blijven zetten, op welk niveau dan ook, voor het behoud van leefgebieden waar Steenuilen voldoende voedsel kunnen vinden en waar

voldoende broedgelegenheid is. Geschikte nestgelegenheden zijn op dit geen zorgpunt, aangezien er de laatste jaren veel nestkasten zijn geplaatst, waar de steenuil dankbaar gebruikt van maakt.

De stimulans voor het schrijven van dit artikel is mij ontleend aan het enthousiasme waarmee we gezamenlijk in de KNNV afdeling Epe en Heerde inventarisaties verrichten en steeds meer de bescherming van biotopen op de agenda wordt geplaatst.

Literatuur

- Bergh, L.M.J. van den, W.G. Gerritse, W.H.A. Hekking, P.G.M.J. Keij & F. Kuyk, 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren. Uitgeverij het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- Bloem, H., K. Boer, N.M. Groen, R. van Harxen & P. Stroeken, 2001. De Steenuil in Nederland, handleiding voor onderzoek en bescherming. Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE).
- Groen, N.M., J. de Jonge & T.J. Boudewijn., 2000. De effecten van de overstroming van de uiterwaarden op de Steenuil. DLN.
- Harxen, R. van. 1998. Nieuwsbrief Steenuilen Overleg Nederland. Vogelbescherming Nederland.
- Hottinga, A.M., 1985. Overzicht broedvogelterritoria Noordoost-Veluwe. Staatsbosbeheer en KNNV afd. Epe-Heerde.
- Hottinga, A.M., 1988. Broedvogelonderzoek omgeving Schaveren. Flora en fauna van Schaveren, een doorsnede van een Noordoost Veluws Landschap. KNNV afdeling Epe-Heerde.
- Hustings, M.F.H. et al., 1985. Vogelinventarisatie: achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc. Wageningen.
- Osieck, E.R. & F. Hustings, 1994. Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland, Technisch rapport Vogelbescherming Nederland 14, Zeist.
- Teixeira, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

Dit artikel is enigszins aangepast en ingekort door de redactie.

De Steenuil in Fryslân Plan van Aanpak

Onder auspiciën van de Werkgroep Kerkuilen Friesland is het afgelopen voorjaar het door Johan de Jong geschreven Plan van Aanpak voor de Steenuil in Friesland verschenen.

Na het succesverhaal bij de bescherming van de Kerkuil achtte men de tijd rijp om ook voor de Steenuil actie te ondernemen met het doel tot een stabiele populatie in Friesland te komen. Dat de noodzaak hiervoor aanwezig is moge geïllustreerd worden door de schatting van de populatieomvang in de negentiger jaren: tussen de 10 en 20 broedparen. Daarmee heeft de Steenuil in Friesland een status die vergelijkbaar is met die in Groningen waar al eerder een Plan van Aanpak verscheen (zie Nieuwsbrief/Athene 3, december 1999).

In het fraai vormgegeven en rijk geïllustreerde rapport worden de doelen en actiepunten uiteengezet, nadat eerst in een aantal inleidende hoofdstukken een beeld geschetst wordt van de biologie, de huidige en de historische situatie, alsmede de oorzaken van de achteruitgang.

Als belangrijkste oorzaken voor de achteruitgang worden genoemd:

- het verdwijnen van leefgebieden
- de afname van nestgelegenheid
- de toename van het aantal verkeersslachtoffers

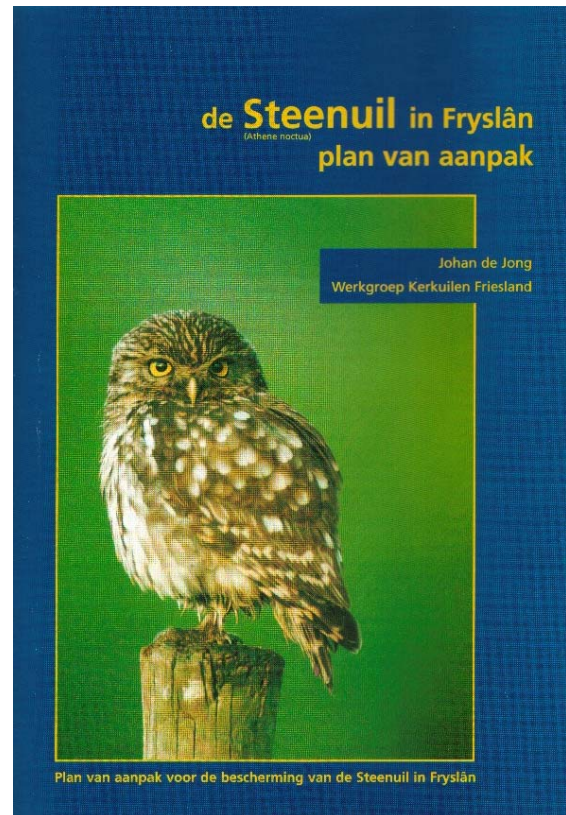
De grote veranderingen in het Friese landschap sinds de jaren vijftig hebben een negatief effect gehad op zowel de voedselsituatie als de nestgelegenheid.

Belangrijkste onderdeel van het rapport wordt uiteraard gevormd door de voorgenomen beschermingsmaatregelen.

Speerpunten hierbij zijn het verbeteren van de voedselsituatie en de nestgelegenheid, een gebiedsgerichte bescherming en het tegengaan van niet natuurlijke sterfte.

Voor de concrete uitvoering zoekt men zoveel mogelijk aansluiting bij bestaande projecten en subsidieregelingen. Zo zullen zowel de bedrijfslandschapsplannen van Landschapsbeheer Friesland (er staan er voor de komende 2 jaar 200 op stapel) het ROM-project mogelijkheden bieden voor de Steenuil. De in dat verband te nemen maatregelen – o.a. beheer en onderhoud van elzen en knotwilgen, herstel van kleine

natuurelementen, agrarisch natuurbeheer en het stimuleren van biologische landbouw, zullen ongetwijfeld gunstig uitpakken voor de Steenuil.

Grote vraag is natuurlijk, en daar zullen de opstellers van het Plan zich ook van bewust zijn, of het tij nog gekeerd kan worden. Men spreekt de hoop uit de nog aanwezige Steenuilen in het grensgebied met Drenthe en de kop van Overijssel bij kunnen dragen aan het herstel van de Friese populatie. Feit is echter ook dat de Drentse Steenuilen sterk onder druk staan, iets dat helaas voor geheel Noord-Nederland geldt.

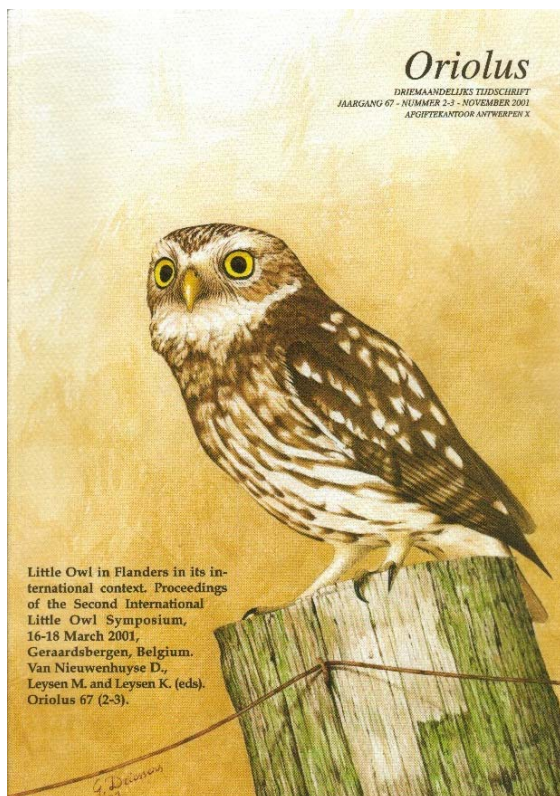
Het siert de opstellers en uitvoerders van het Plan dat ze zich niet bij deze situatie wensen neer te leggen en volop gaan voor de maatregelen. Wij kunnen hen daarbij alleen maar heel veel succes wensen!

*De Steenuil in Fryslân. Plan van aanpak.
Johan de Jong, Werkgroep Kerkuilen
Friesland. Maart 2002*

Ronald van Harxen

Themanummer Oriolus geheel gewijd aan de steenuil

Het tweede symposium van de International Little Owl Working Group (ILOWG) dat van 16-18 maart in het Belgische Geraardsbergen werd gehouden was voor een belangrijk deel gewijd aan methoden en technieken voor het inventariseren van steenuilen. De titel "Little Owl in Flanders in its international context" leverde voldoende stof op voor interessante voordrachten en een fraai themanummer van het tijdschrift Oriolus (Oriolus 67(2-3), november 2001). Het onderstaande is een beknopt verslag van dit symposium en een samenvatting van dit nummer.

Het nummer begint met een inleiding van voormalig steenuilenonderzoeker Klaus-Michael Exo. Hij stelt dat met de huidige kennis en statistische modellen een theoretische basis kan worden gelegd voor een effectieve monitoring en bescherming van de steenuil. Vervolgens volgen er zes bijdragen over onderzoek, monitoring en beschermingsstrategie van de steenuil in Vlaanderen. Allereerst presenteert men een beschermingsstrategie voor de steenuil in Vlaanderen. Men onderscheidt 5 werkgebieden t.w: kennis, beperkende factoren, landschap, wetgeving en mensen. Verder onderscheidt men 4 stuwars, deze

werken in op de werkgebieden en zijn: monitoren van veranderingen in het landschap, standaardisatie van methodes, het opslaan en toegankelijk maken van informatie en het evalueren van de strategie. Een zeer ambitieus project met een sterk theoretisch karakter waarbij ook op langere termijn veel wordt gevraagd van vrijwilligers en coördinatoren. Vervolgens werd een methode gepresenteerd voor het inventariseren van steenuilen en dataverwerking. De methode berust op het inventariseren van roepende steenuilen in een 2 x 2 km blok dat is onderverdeeld in 16 blokken van 500 x 500 meter. Vanaf GIS kaarten worden numerieke gegevens over de habitat verzameld. Men onderscheidt daarbij 58 omgevingsvariabelen. Vervolgens legt men de verkregen inventarisatie gegevens naast de numerieke omgevingsfactoren. Via een stapsgewijze logistische regressie worden er minimaal 3 omgevingsvariabelen geselecteerd die voorspellende waarde bezitten. Met deze variabelen wordt verder gerekend. Door extrapolatie komt men tot aantalschattingen op basis van habitatkenmerken en bezette blokken. Dit voorspellingsmodel wordt op micro-, meso en macroniveau in andere bijdragen verder uitgewerkt. Het model laat twee dingen zien allereerst de habitatvoorkeur van de steenuil in Vlaanderen en een aantalschatting van het aantal broedparen per habitattyp. In 67 % van de gevallen kon de aanwezigheid van steenuilen in een blok worden voorspeld. Op basis van het model komt men op een populatie van 12527-13646 broedparen voor geheel Vlaanderen. Dit zou een toename betekenen van het aantal broedparen dat in 1989-1991 voor geheel België nog 4500-6600 broedparen bedroeg (Snow & Perrins 1998). De auteurs gaan verder niet in op de oorzaken voor deze ogenschijnlijke toename die geheel in tegenstelling is met de populatieontwikkeling in de meeste andere Europese landen. Door validatie zou het model kunnen worden gekalibreerd en zou het daarmee aan kracht en betrouwbaarheid kunnen winnen. Het blijft nu steken in een puur theoretische exercitie die door de veelheid en complexiteit aan statistische toetsen niet uitnodigt tot lezen. Het gevaar bestaat dat men zich met een dergelijk model rijk rekent en dat noodzakelijke maatregelen voor bescherming op basis van de huidige cijfers uitblijven. Validatie van het model, waarbij men weer terugkeert naar het veld, zal moeten uitwijzen wat de waarde is en of het over een groter gebied toepasbaar is.

Uit onderzoek in West Vlaanderen in de jaren 1988, 1994 en 2000 blijkt in 1988 geen enkel

model een significante voorspellende waarde te hebben, in 1994 was het areaal aan weiden de enige significante voorspellende factor en in 2000 waren dat bomenrijen en randen van akkers die een positieve correlatie met de aanwezigheid van steenuilen lieten zien. Als associaties tussen landschapselementen worden geanalyseerd met de mediaantoets worden er andere verbanden gevonden dan via stapsgewijze logistische regressie. Het positieve effect van wegen wordt toegeschreven aan de overgang en of territoriumgrens die een weg vaak vormt. Daarnaast wordt gesproken van een zekere soepelheid in habitatvereisten van de steenuil die er voor kan zorgen dat de habitatvoorkeur van plaats tot plaats kan verschillen.

Het monitoren van steenuilen is een lastige klus zeker als de inventarisatie is gebaseerd op roepende exemplaren. In een bijdrage van Centili (Italië) over het gebruik van recorders bij het inventariseren van steenuilen blijkt slechts 49,6 % van de territoriale steenuilen in de periode februari -juli te reageren op een stimulus. Bovendien bleek 36% van de steenuilen die antwoorden zich op een afstand groter dan 450 meter van de recorder te bevinden.

In een literatuuroverzicht van de steenuil worden 1357 referenties uit de periode 1984-2000 genoemd, 72 % is verschenen na de jaren '60. Het merendeel (96,8 %) van de publicaties behandelt onderzoek in Europa, waarvan Frankrijk en Duitsland het hoogst scoren (samen 49 % van alle referenties). Onderwerpen die veel onderzocht worden zijn: verspreiding, voedsel en habitatkeuze.

Thema's als genetica, territoria en landschapsrelaties worden in het overzicht nauwelijks aangetroffen. Het literatuuroverzicht zal op de website van de ILOWG worden geplaatst en zo voor iedereen toegankelijk zijn. Er waren twee bijdragen uit Nederland, Peter en Wies Beersma vertelden over het gebruik van biociden en mogelijke risico's die (steen)uilen daarbij lopen. Het zijn vooral de anticoagulantia die worden toegepast bij de bestrijding van ratten en muizen die een risico voor uilen vormen. Door analyse van kadavers zal worden onderzocht of deze stof een rol speelt in de sterfte van steenuilen en door gerichte voorlichting zal het gebruik van deze middelen worden ontraden. Jan van 't Hoff schetste de teloorgang van de steenuilenpopulatie op het Groninger land. Het verdwijnen van kleinschalige landschapselementen en daarmee voedselhabitat alsmede isolatie van broedparen worden genoemd als de

belangrijkste aspecten voor het verdwijnen van de steenuil. Beheer en bescherming zijn gericht op een snelle verbetering van de habitatkwaliteit daar waar nu nog steenuilen broeden. Inmiddels heeft men in Groningen een eigen website waarop voorlichting over steenuilen wordt gegeven.

Uit onderzoek in Wallonië blijkt dat de legselstart positief wordt beïnvloed naarmate steenuilen geclusterd broeden. Geïsoleerde paren starten later met de eileg. Bij de legselgrootte zag men het omgekeerde daar hebben geïsoleerde paren gemiddeld grotere legfels dan paren die in clusters broeden. Slecht weer zorgt voor een vertraging van het broedseizoen en steenuilen in zuid België starten 5 dagen later met de eileg dan hun soortgenoten uit midden

Met de steenuil in Slovenië gaat het slecht. Door intensivering in de landbouw en door het verdwijnen van hoogstamfruitbomen (5000 ha sinds 1990) is de geschikte habitat en nestgelegenheid voor steenuilen sterk afgenomen.

Door het plaatsen van nestkasten probeert men dit verlies aan nestgelegenheid te compenseren.

In het Italiaanse Bergamo broedt de steenuil vooral in de oude stad in middeleeuwse gebouwen en in de oude stadsmuur. Hier vindt concurrentie plaats om nestholtes met de dwergooruil en de bosuil. In het naoorlogse gedeelte van de stad komt de steenuil niet voor.

Tot slot wordt een Europees beschermingsplan voor de steenuil gepresenteerd. Nationale coördinatoren spelen in dit plan een grote rol. Belangrijk speerpunt in het plan is het stroomlijnen en op elkaar afstemmen van methoden en technieken voor monitoring en onderzoek aan steenuilen. Dit symposium heeft daar een aantal goede aanzetten toe gegeven.

Van Nieuwenhuyse D., M. Leysen & K. Leysen (eds). 2001. Little Owl in Flanders in its international context. Proceedings of the Second International Little Owl Symposium, 16-18 March 2001, Geraardsbergen, Belgium.

Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE)
Niko Groen
Ronald van Harxen

Dit stuk zal in een aangepaste versie verschijnen in Limosa 75-2 (2002)

Naar een betere monitoring van Steenuilen in Nederland (en Vlaanderen?)

De Steenuil is een lastige soort om daarvan op landelijke schaal een goede indruk te krijgen van de voor- of achteruitgang. Lokaal, soms regionaal, wordt de soort slechts op weinig plekken over een reeks van jaren gevolgd. De meeste van die inventarisatieprogramma's hebben het eenmalig vaststellen van aantallen en dichtheden tot doel. Landdekkend zullen dergelijke programma's nooit kunnen zijn. Al was het alleen maar omdat er – gelukkig – nog te veel Steenuilen voor zijn. Slechts door de resultaten van de grootschalige atlasprogramma's die door SOVON zijn uitgevoerd met elkaar te vergelijken kan een globaal beeld van de mate van achteruitgang verkregen worden. In andere onderzoeken van SOVON (BMP, BSP) komt de Steenuil door diverse oorzaken hiervoor niet voldoende uit de verf.

Als STONE hebben we in het kader van het Plan van Aanpak gewezen op het belang van een goede monitoring. Alleen daardoor kan de vinger aan de pols gehouden worden en kunnen de resultaten van beschermingsmaatregelen geëvalueerd worden. We zijn dan ook verheugd dat SOVON het plan opgepakt heeft om in opdracht van het EC-LNV aandacht aan de monitoring van Steenuilen besteden.

De globale opzet komt erop neer dat er verspreid door het land een aantal proefvlakken gezocht zal worden op een zodanige manier dat alle landschapstypen vertegenwoordigd zullen zijn. Door van jaar op jaar in deze proefvlakken steenuilen te tellen kan een betrouwbaar beeld van de mate van voor- of achteruitgang verkregen worden met een voldoende mate van representativiteit voor de landelijke situatie.

Door aan te sluiten bij lopende projecten van SOVON kunnen de gegevens binnen de bestaande programma's verwerkt worden. De proefvlakken zullen een maximale omvang van 500 hectare hebben en over een langere reeks van jaren geteld worden. De methode die gebruikt zal worden sluit aan bij de in de STONE-handleiding beschreven karteringsmethode.

Het is niet de bedoeling in dit bestek uitgebreid bij de achtergronden, systematiek en methode stil te staan. Daarover zult u de komende tijd

onder andere door SOVON geïnformeerd worden.

Op de eerste Nationale Uilendag zal een medewerker van SOVON een korte aftrap hiervoor geven.

Tijdens een oriënterende bespreking over dit onderwerp op het bureau van SOVON waren 2 Vlaamse vertegenwoordigers van Natuurpunt aanwezig. Zij deelden in het enthousiasme en zien mogelijkheden ook in Vlaanderen met dezelfde systematiek Steenuilen te gaan monitoren.

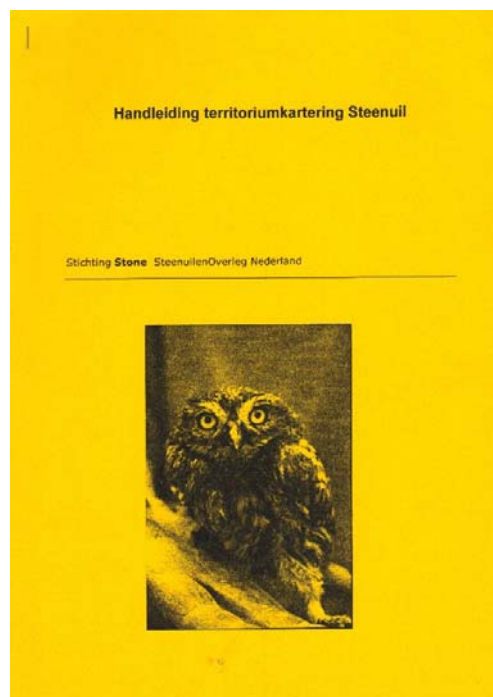
Voor ons als steenuilliefhebbers en onderzoekers lijkt dit een uitgelezen mogelijkheid onze eigen inventarisatiegegevens in een breder perspectief te kunnen plaatsen en tevens medewerking te verlenen aan het verkrijgen van een landelijk beeld.

Uw medewerking wordt dan ook zeer op prijs gesteld!

We houden u op de hoogte.

Ronald van Harxen

Voor diegenen die zich alvast warm willen lopen is behalve uiteraard de Handleiding voor onderzoek en bescherming ook nog de speciale Handleiding territoriumkartering beschikbaar. Beide zullen op de landelijke dag verkrijgbaar zijn.

Ontvangen door de redactie

Beschermingsplan Steenuil van de steenuilenwerkgroep West- Brabant

In juni heeft de steenuilenwerkgroep West-Brabant het beschermingsplan Steenuil aan diverse natuurbeschermende instanties en andere belanghebbenden aangeboden. Het rapport gaat vergezeld van een fraai uitgevoerde folder met de veel zeggende titel "Waar nog en hoeveel ?" In de folder staan naast een beschrijving van de broedbiologie van de steenuil ook praktische tips voor de bescherming van de steenuil in en om het erf. In het rapport wordt geschetst waarom de steenuilenwerkgroep West-Brabant is opgericht en welke overkoepelende organisaties zich met de bescherming van de Steenuil bezig houden. Belangrijkste doel van de werkgroep is het vaststellen van de verspreiding van de steenuil in het onderzoeksgebied om zo te komen tot een schatting van de populatiegrootte voor West-Brabant. Met deze kennis wil men dan tot gerichte beschermingsmaatregelen komen. De beschermingsmaatregelen als biotoopverbetering moeten in de toekomst leiden tot een levensvatbare populatie. De inventarisatie zal 4 jaar in beslag nemen. Hiertoe is West-Brabant verdeeld in 11 deelgebieden met voor elk deelgebied een eigen gebiedscoördinator die contact onderhoudt met de projectcoördinator van de werkgroep. De inventarisaties worden uitgevoerd volgens de methode zoals deze staat beschreven in de handleiding van STONE (Bloem et al. 2001). De resultaten uit het inventarisatieonderzoek zijn medebepalend voor het dan te schrijven steenuilbeschermingsplan voor het gebied. Naast de inventarisaties worden er nu al nestkasten opgehangen en wordt er ook voorlichting gegeven over de steenuil. Het project staat onder auspiciën van de SWEV (Samenwerkingsverband West Brabantse Vogelwerkgroepen) en alle hierbij aangesloten vogelwerken doen mee in het project. Belangstellenden kunnen inlichtingen krijgen over het project bij Martin van Leest, Ginnekenmarkt 4, 4835 JC Breda. telefoon : 076-5633415 of <mailto:mvanleest@planet.nl>.

Niko Groen

Onderzoek naar het voorkomen van de Steenuil in West-Zeeuws- Vlaanderen 2000-2001

Zeeuws-Vlaanderen staat onder steenuilliefhebbers al langer bekend als het bolwerk van de soort in Zuidwest Nederland. In 2000 en 2001 is het westelijk deel ervan integraal onderzocht op het voorkomen van Steenuilen door leden van de vogelwerkgroep van natuurbeschermingsvereniging 'Duimpje'. Afgelopen mei verscheen daarover een rapport van de hand van Alex de Smet. Op een oppervlakte van 320 km² werden 205 territoria vastgesteld. Een dichtheid van 0,64 paar per 100 ha. Plaatselijk komen nog hoge dichtheden voor van 2 tot 5 paar per 100 ha. Hoewel de steenuil dus zeker lokaal nog een betrekkelijk gewone verschijning is, heeft er wel een afname plaats gevonden. Men schat deze sinds de jaren tachtig op 20 procent. Ten aanzien van de biotoopkeus blijkt uit een steekproef van 84 territoria een voorkeur voor knotbomen (52%), en schuren (26%). Slechts in één territorium werd van een nestkast gebruik gemaakt. In een apart hoofdstuk wordt aandacht geschonken aan beschermingsmaatregelen waarbij uiteraard veel aandacht uitgaat naar het onderhoud van knotwilgen en -populieren.

Ronald van Harxen

Hoogstamboomgaarden en steenuilen

De nieuwe flora en faunawet van 1 april 2002 biedt de steenuil, die reeds wettelijk erkend was als een Rode Lijst soort, aanvullende bescherming. Rode Lijst soorten mogen in hun habitat en foerageergebied niet meer verstoord worden. Voor de steenuil zijn dat o.a. de (resten van) hoogstamboomgaarden, waar hij graag gebruik maakt van de beschutting in de oude takkenstelsels en de holtes die in de vermolmdde stammen ontstaan. Ook door het meer gevarieerde dierlijke leven in zo'n boomgaard kan hij daar wat makkelijker voedsel vinden zoals grote insecten o.a. loopkevers en muizen.

Wat is er bekend over de relatie steenuilen en hoogstamfruitbomen? Volgens bioloog P. Fuchs die als eerste onderzoek gedaan heeft

naar de relatie tussen steenuilen en hoogstamboomgaarden, (RIN 1982) zijn de gevolgen van het rooien van hoogstamfruit voor de steenuilen niet uitgebleven. Vanaf 1980 wordt de populatie steeds kleiner. Ook in de ons omringende landen wordt hetzelfde beleid gevoerd met dezelfde resultaten voor de steenuilen.

De steenuil is normaal gesproken zijn plaats trouw en zal niet gauw verkassen. Bij het rooien van een boomgaard zal het paar zich zoveel mogelijk proberen te redden met minder gunstige voedselbronnen en zoeken naar nieuwe holtes als die er zijn. Meestal schieten de overgebleven mogelijkheden tekort, jongen komen niet meer groot en na een paar jaar zijn ook de oude vogels dood. Een triest einde van een rijke historie. Het aantal geschikte territoria neemt zodoende af, te meer daar ook oude schuren, vervallen boerderijen en knotbomen steeds zeldzamer worden en die zijn juist zo geschikt als slaap- en nestgelegenheden.

Steenuil in boomgaard tekening Paul Schulz

Het verminderende aantal geschikte biotopen heeft ook invloed op het functioneren van de steenuilparen onderling. Als biotopen te ver (> 2km.) uit elkaar komen te liggen, verliezen de uilen het onderlinge contact. Overgebleven weduwnaars en weduwen kunnen elkaar niet meer horen om een nieuw paar te kunnen vormen. In zo'n situatie raakt zo'n gebied "leeg". Volgens een Belgisch onderzoek kunnen steenuilparen niet functioneren als solitair paar, maar hebben andere stellen nodig die nog hoorbaar zijn. Wordt de afstand te groot dan verdwijnt zo'n geïsoleerd stel uit het landschap, ook al is het biotoop ter plekke goed.

Het kappen van bomen in ons land is gekoppeld aan een vergunning, zodat niet al te makkelijk waardevolle bomen zomaar kunnen verdwijnen. M.b.t. oude fruitbomen geldt deze regel echter niet, terwijl hun functie niet op korte termijn vervangen kan worden door nieuwe aanplant.

In feite duurt het minimaal 20 tot 30 jaar voordat de aangeplante hoogstammen holten krijgen die zo belangrijk zijn voor de steenuilen.

De nieuwe wet beschermt nu de bestaande vruchtbomen in steenuilgebieden, zodat ook daarvoor nu "groen licht" van de Gemeente nodig is. Omdat met de belangen van mens en dier rekening gehouden dient te worden heeft de Wetgever de daadwerkelijke uitvoering in handen gegeven van de plaatselijke overheid n.l. de Gemeente, zodat in feite rond de keukentafel ieders belang aan de orde kan komen.

Volgens Landschapsbeheer zou er een verordening gemaakt kunnen worden om het leefklimaat van de steenuil veilig te stellen. Een gemeente zou zich actief moeten opstellen door een vergunning aan te maken in de wet van de ruimtelijke ordening.

Volgens de gemeente Doetinchem staat de nieuwe flora en fauna wet boven een kapvergunning en kan iemand niet zonder toestemming hoogstamfruit kappen. De gemeente Doesburg loopt voorop en zal de Algemene Plaatselijke Verordening aanpassen met een subsidieregeling om eigenaren/gebruikers van steenuilbiotopen te stimuleren deze op een steenuilvriendelijke manier te beheren.

Omdat de door ons bezochte gemeentes de wet t.a.v. de steenuil op een verschillende manier interpreteren lijkt het ons zinvol de mening van de provincie hier omtrent te vragen. Het zal voor de steenuil waarschijnlijk beter zijn als het beleid t.a.v haar leefgebied eenduidig is, ongeacht het type gemeente.

Tot slot – Weer een nieuwe Wet die schoorvoetend uitvoerbaar is en moeilijk te begrijpen. Het gaat ook niet alleen om het behoud van de een of andere diersoort, maar om véél meer. Het is dringend nodig te proberen de sluipende aftakeling van de zgn. biodiversiteit om ons heen (ons leefmilieu) een halt toe te roepen om zodoende de gezondheid van en de leefbaarheid voor onze volgende generaties veilig te stellen.

Peter en Wies Beersma

Wanneer wordt nestcontrole verstoring ?

Dit artikel is bedoeld als discussiestuk binnen STONE. Iedereen die dat wil kan op dit artikel reageren zowel via de nieuwsbrief maar ook via de e-groep van Stichting STONE t.w. StSTONE@yahoogroups.com

Aan het begin van het broedseizoen zijn wij weer benieuwd; zijn alle territoria weer bezet – kunnen wij de nesten vinden en controleren ? Een dilemma waar ik mee zit is echter “wat is de invloed van nestcontrole op het broedresultaat ?” In de nieuwsbrief van STONE (aflevering 5 – december 2001) staat onder andere een artikel van Ronald van Harxen over het broedsucces van de steenuil in 2000. Tussen de regels door zet Ronald ook wat vraagtekens bij de invloed van intensieve nestcontrole op het broedsucces / percentage mislukte nesten. Bij een vergelijking van het broedsucces in 5 regio's blijken in de Zuidoost Achterhoek (ZOA) 30 % van de nesten te mislukken ten opzichte van een gemiddeld percentage van 20 % (spreiding 16.3 % tot 22.9 %) in de andere regio's. Uit het artikel blijkt tevens dat in de ZOA deze nesten gemiddeld 4.12 maal gecontroleerd werden in 2000 tegen gemiddeld 2 maal in de andere regio's.

Deze cijfers zetten mij wel aan het denken. In een poging wat meer inzicht te krijgen in het broedsucces van steenuilen en het percentage mislukte nesten ben ik maar eens wat terug gaan zoeken in oude nieuwsbrieven. Ook hierin kom ik wat cijfers tegen.

Allereerst in nieuwsbrief 1 (januari 1998) een artikel van Ronald van Harxen waarin de resultaten van het broedseizoen 1996 aan de hand van ingevulde nestkaarten worden besproken. Op 149 kaarten was informatie te vinden over het broedsucces. In 23 gevallen (15.4 %) mislukte de broedpoging.

In nieuwsbrief 4 (maart 2000) staat een artikel van Ronald van Harxen waarin hij de resultaten van het broedseizoen 1999 in de Achterhoek en Liemers beschrijft. In dit artikel worden geen exacte cijfers gegeven over het aantal nestcontroles. Er wordt alleen opgemerkt dat in de meeste nesten tijdens het broedseizoen één tot twee maal worden bezocht met uitzondering van de nesten in de Zuidoost Achterhoek. Deze nesten zijn vaker bezocht in verband met de medewerking aan een onderzoek van RWS-RIZA. In 1999 blijken in de ZOA 25 % (11 van de 44) van de nesten te mislukken tegen 8.25 % (spreiding 0 tot 18

%) in de overige 4 gebieden. Omdat er in dit onderzoek ook een gebied zit waar 6 nesten zijn gecontroleerd en er niet één is mislukt kan je je voorstellen dat de cijfers worden gekleurd door de aantallen. Betrek je het aantal gecontroleerde nesten in de vergelijking dan blijkt dat in er ook in regio's waar veel nesten worden gecontroleerd (b.v. Doesburg 51 nesten gecontroleerd – 18 % mislukt en Didam 44 nesten gecontroleerd – 7 % mislukt) het percentage mislukte nesten bij minder intensief gecontroleerde gebieden beduidend lager is dan in de intensief gecontroleerde Achterhoek. In hetzelfde artikel wordt overigens ook ingegaan op de mogelijke invloed van de intensieve controles op het broedresultaat. Ronald concludeert dat er bij 4 van de 11 mislukte nesten de controle mogelijk van invloed is geweest op het mislukken. Met wat creatief rekenwerk zou je tot de conclusie kunnen komen dat, indien er geen intensieve controle had plaatsgevonden, er 7 in plaats van 11 nesten waren mislukt en het percentage mislukte nesten in de ZOA in dit onderzoek 16 % had bedragen.

Een voorzichtige, wellicht ongenueanceerde, conclusie uit bovenstaande zou kunnen zijn dat intensieve nestcontrole resulteert in 10 % meer mislukte nesten; 25 – 30 % bij intensieve nestcontrole ten opzichte van 15 – 20 % bij minder intensieve controles. Nu is het natuurlijk niet reëel om, zonder nader onderzoek, het verschil in broedsucces volledig aan de frequentie van de nestcontroles toe te schrijven. Net zo min als bij andere vogels zal, ook zonder een enkele controle, niet elke broedpoging van een steenuil resulteren in vliegvlugge jongen. En uiteraard moet je, als je aan soortbescherming doet, proberen zo veel mogelijk van de soort te weten te komen. Kennis over de levenswijze en daarbij hoort ook het gehele broedproces, is onontbeerlijk om effectieve maatregelen te nemen die gunstig zijn voor de instandhouding van de soort. Inzicht in de reproductiecapaciteit en het broedsucces zijn daarbij belangrijke parameters; meten is weten!

Belangrijk is echter om je doel niet uit het oog te verliezen – “waar doe je het voor?” Ik kan alleen maar voor mij zelf spreken maar ik vind het, naast het feit dat het nuttige informatie oplevert, ook leuk om een nest te controleren en geniet ervan om de steenuil op het nest met de jongen te bekijken. Ik ben er ook van overtuigd dat je, door ervan te genieten, je in je enthousiasme te ver kunt gaan. “Te ver gaan” vind ik bijvoorbeeld het feit dat Peter en Wies Beersma beschrijven in de hierboven ook al

aangehaalde nieuwsbrief 5 van december 2001: Een broedende steenuil wordt aan de poten uit een, eigenlijk niet toegankelijk, nest getrokken om haar te kunnen ringen. Operatie geslaagd maar nest verloren.

De doelstelling van STONE is het leveren van een bijdrage aan het behouden van de steenuil als Nederlandse broedvogel.

Naar mijn mening moet je dan kritisch durven kijken naar wat je doet en waarom je iets doet.

Begrijp mij niet verkeerd. Ik ben ervan overtuigd dat de mensen in de Zuidoost Achterhoek zeer begaan zijn met de steenuil en hun onderzoek zorgvuldig uitvoeren. Ook sta ik er volledig achter dat je gegevens rondom de reproductie zult moeten verzamelen om de steenuil effectief te beschermen. Waar mogelijk wil ik hier ook graag mijn bijdrage aan leveren. Ik wil echter ook graag onderzoek doen in de wetenschap dat het verzamelen van informatie niet ten koste gaat van de steenuil. Daarom wil ik deze discussie openen en hoop ik een antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- Zijn bij alle nesten 4 controles noodzakelijk; persoonlijk vind ik het te veel. De handleiding van STONE (De steenuil in Nederland – Handleiding voor onderzoek en bescherming; pagina 31 t/m 35) pleit wel duidelijk voor 4 of zelfs 5 controles.
- Maakt het wat uit wanneer je controleert; bij koud / nat weer zal iedereen wel zo verstandig zijn om een kast met eieren of jonge kuikens niet te openen – maar maakt het tijdstip van de dag wat uit; avond of overdag ?
- Kan je statistisch betrouwbare cijfers over het broedresultaat verkrijgen in een regio door maar een beperkt aantal nesten (10 – 20 %) intensief te controleren en de andere nesten minder intensief (bijvoorbeeld twee maal: één keer in de late eifase en één keer in de late jongenfase)?
- Wat moet je doen bij “moeilijk” bereikbare nesten;
- Is het met behulp van de ingeleverde nestkaarten mogelijk om te onderzoeken of er verschil zit in de intensiteit van nestcontrole (intensief of minder intensief) in het ene jaar en het “broedresultaat” (territorium al dan niet bezet, al dan niet zelfde broedpaar en al dan niet zelfde nestlocatie) in het volgende jaar?

Tot slot een stelling (als vrije variant op Ronalds opmerking “Een slimme steenuil legt 4 eieren!”) **Een slimme steenuilnestcontroleur controleert 2 maal..... ?????!!**

Emiel Blanke
Steenuilenwerkgroep Raalte tel: 0572 – 356918.

